

## บทที่ ๔

### วิเคราะห์หลักธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติของครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร (ครุบามหาเถร) ตามภารกิจของบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน

จากการศึกษาประวัติ ผลงาน ของครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร (พระครุบามหาเถร) ตามภารกิจของบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ในผลงานของครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถรทั้ง ๖ ด้าน ปรากฏหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับภารกิจของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

#### ๔.๑ ด้านการปกครอง

จากการศึกษาผลงานของครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร ด้านการปกครอง พบว่า หลักธรรมที่ครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถรใช้ในการปกครองประกอบไปด้วย

๔.๑.๑ **หลักพรหมวิหาร ๔ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม** ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่<sup>๑</sup> มี ๔ ดังนี้

๑) เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม้ไม่ตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า ครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร เป็นผู้ที่มีความเมตตาสูงดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดถึง ๓ วัดด้วยกัน โดยวัดแรกที่ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสนั้นคือวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ การที่ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์นั้นเพราะท่านเป็นผู้ที่มีความเมตตาสูง ท่านเป็นอาจารย์สอนด้านอักษรบาลีและพระธรรมวินัยให้แก่พระมหาราชครูแห่งวัดสวนดอก จนทำให้พระมหาราชครูเกิดความเลื่อมใสในตัวของครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร พระมหาราชครูจึงสนับสนุนให้ครุบาขึ้นเป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

๒) กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ของเขา ครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่มีความกรุณาท่านได้ช่วยให้พระมหาราชครูได้พ้นความทุกข์ใจ เพราะครั้งแรกที่ท่านเดินทางไปที่จังหวัดเชียงใหม่ท่านตั้งใจเพื่อที่จะศึกษาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานแต่เพียงอย่างเดียว แต่ท่านมหาราชครูท่านได้ให้ ครุบาگیญจนอรัญญวาสีช่วยสอนอักษรบาลีและพระธรรมวินัยให้ ด้วยความที่ท่านมีความกรุณาท่านจึงรับปากเป็นครูสอนให้กับพระมหาราชครู

๓) มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็แช่มชื่นเบิกบานใจด้วย เห็นเขาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีบันเทิงใจ พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุน ไม่กีดกันริษยา ครุบาگیญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่มีความมุทิตาเมื่อครั้งที่ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอนแก้วนั้น ท่านดำรงตำแหน่งอยู่ระยะหนึ่ง พอเห็นว่าผู้มีที่สมควรจะรับ

---

<sup>๑</sup>พระพรหมคุณาภรณ์ ( ป.อ.ปยุตฺโต ), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ), พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๕๙.

ตำแหน่งต่อท่านก็สนับสนุนให้ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแทนท่าน หลังจากนั้นท่านก็กลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดสูงเม่นอย่างเดิม เช่นเดียวกับที่วัดพระสิงห์เมื่อมีผู้ที่สมควรกับตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ท่านก็สละตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์แล้วกลับมาที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ดังเดิม

๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง ความวางใจเฉยได้ ไม่ยินดียินร้าย เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุและรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรม หรือสมควรแก่เหตุ นั้น ความรู้จักวางใจเฉยดู เมื่อเห็นเขารับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อเขาควรต้องได้รับผลอันสมควรแก่ความรับผิดชอบของเขาเอง ความวางเฉยคอยดูอยู่ในเมื่อคนนั้นๆ สิ่งนั้นๆ ดำรงอยู่หรือดำเนินไปตามควรของเขาตามควรของมัน ไม่เข้าข้างไม่ตกเป็นฝ่าย ไม่สอดแทรก ไม่จู้จี้สาระแน ไม่ก้าวก่ายแทรกแซง ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่มีความเป็นกลางดังจะเห็นได้จากการที่ลูกศิษย์หรือว่าคนใกล้ชิดของท่านล้วนแล้วแต่ให้ความรักและความเคารพท่านมาก เพราะท่านให้ความรักทุกคนเท่าเทียมกันไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

## ๔.๒ ด้านการศาสนศึกษา

จากการศึกษาผลงานของครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ด้านการศาสนศึกษา พบว่าหลักธรรมที่ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถรใช้ในการด้านการศาสนศึกษาประกอบไปด้วย

๔.๒.๑ อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์, ทางแห่งความสำเร็จ<sup>๒</sup> มี ๔ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น ครูบากัญจนอรัญญวาสีท่านเป็นรักในการเรียนและการสอนมาก ดังจะเห็นได้จากท่านได้เป็นครูสอนบาลีและนักธรรมตั้งแต่อุปสมบทใหม่ครั้งที่ยังอยู่ที่วัดศรีชุม หลังจากนั้นท่านก็เดินทางต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่เพื่อศึกษาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานและยังได้ไปเป็นครูสอนอักษรบาลีและนักธรรมบาลีแก่พระมหาราชครูแห่งเชียงใหม่ และยังได้ไปศึกษาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อที่ประเทศพม่าอีก

๒) วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น ครูบาทมหาเถรท่านเป็นผู้ที่มีความพยายามสูงในการที่จะศึกษาเล่าเรียนและสั่งสอนเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านต้องเดินทางด้วยเท้าไปถึงจังหวัดเชียงใหม่และเดินเท้าไปยังประเทศพม่าซึ่งล้นแล้วแต่เพื่อการศึกษาทั้งสิ้น

๓) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่มีความฝักใฝ่ในการเรียนการสอนมากท่านตั้งใจเรียนจนแตกฉานทั้งทางด้านอรรถบาลีและพระธรรมวินัย รวมไปถึงจนถึงด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๔) วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่หาทั้งเหตุและผลในการที่จะศึกษาเล่าเรียนและสอนสั่ง ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านไปขอศึกษาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานจากพระมหาราชครูที่วัดสวนดอกจังหวัดเชียงใหม่ ความตั้งใจครั้งแรกท่านตั้งใจจะไปเพื่อเรียน แต่ท่านพระมหาราชครูให้ท่านช่วยสอนอรรถบาลีและพระธรรมวินัยเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ท่านได้พิจารณาใคร่ครวญแล้วจึงรับคำที่จะสอนอรรถบาลีและพระธรรมวินัยให้กับพระมหาราชครู

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า๕๕๕.

#### ๔.๓ ด้านการเผยแผ่

จากการศึกษาผลงานของครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระ ด้านการเผยแผ่ พบว่าหลักธรรมที่ครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระใช้ในการเผยแผ่ประกอบไปด้วย

**๔.๓.๑ สังคหัตถ์ ๔ เรื่องที่จะสงเคราะห์กัน** คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการช่วยเหลือสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักยัตถ์ที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้<sup>๓</sup> มี ๔ อย่างคือ

๑) ทาน คือ การให้ ยกมอบให้แก่ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้ แก่คนที่ควรให้ เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่ให้ ทรัพย์สินสิ่งของที่มอบให้หรือแจกออกไป ครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระ ท่านเป็นผู้ที่ให้ที่แท้จริง ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านจาร(จารึก)ธรรมลงใบลานไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาซึ่งมีจำนวนมากมาย รวมทั้งการที่ท่านได้ไปรวบรวมคัมภีร์ธรรมในที่ต่างๆมากมาย ทั้งในไทย ลาว พม่า ถือว่าเป็นการให้ทานทั้งอามิสทานและธรรมทาน

๒) ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา คำที่พูดด้วยความรักและความปรารถนาดี เช่น คำพูดสุภาพอ่อนโยน คำแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี ครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระ ท่านเป็นผู้ที่มีวาจาน่านับถือ วาจาเป็นที่รักเป็นอย่างมาก เพราะเวลาท่านไปแสดงธรรมะที่ใดหรือว่าถ้าที่ใดได้ข่าวว่าครูบาภุญจนธรรมาวาสจะไปแสดงธรรมะที่ไหนที่นั่นจะต้องคับคั่งไปด้วยผู้คน

๓) อตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่ประนีประนอมแก่ผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์ ครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระ ท่านเป็นผู้ที่ประพฤติดีสิ่งที่ประนีประนอมมากมายให้กับผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์มากที่สุดนั้นคือคัมภีร์ธรรมที่ท่านได้จาร(จารึก)ไว้ทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนถึงมี ๒,๕๖๗ มัด นับเป็นผูกได้ ๘,๘๔๕ ผูก เป็นใบลานได้ ๘๕,๐๐๐ ใบ ล้วนแล้วแต่เป็น(ภาษา)บาลี โดยเป็นวินัยและอังคุตตรนิกาย ๔๘๖ ผูก เป็นมัตถมี ๘๙ มัด จัดเป็นใบลานได้ ๑๔,๘๐๐ ใบลาน ส่วนที่เป็นบาลีอรรถกถามี ๒๕๖๗ มัด มีมูลกัจจายณะ บาลีศัพท์สูตร บาลีสังขยา บาลีสนธิ บาลีสมาส ขยาด กิตติสนธิ และธัมมะปาตีะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังอย่างมาก

๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากันได้ด้วยการร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม ครูบาภุญจนธรรมาวาส มหาเถระ ท่านเป็นผู้ที่มีการวางตัวที่เหมาะสมซึ่งทุกครั้งที่ท่านไปแสดงพระธรรมเทศนา ไม่ว่าจะแสดงต่อหน้าเจ้าผู้ครองนคร เจ้าเมือง หรือต่อหน้าธารกำนัล ท่านวางตัวได้น่าเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ทุกครั้งที่ท่านจาริกไปเมืองใดก็ตาม เจ้าผู้ครองนคร เจ้าเมือง ข้าราชการบริวาร ธารกำนัลทั้งนั้นจะต้องออกมาต้อนรับและนิมนต์ท่านแสดงพระธรรมเทศนา

**๔.๓.๒ กัลยาณมิตตตา ความมีกัลยาณมิตร** คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การ

<sup>๓</sup>อ้างแล้ว.

ประกอบกิจการ และธรรมาปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ครูบาภิญจนธรรมาวาสี มหาเถร ท่านเป็นผู้ที่มีมิตรที่ดี การที่ท่านได้เดินทางไปยังเมืองต่างๆเพื่อเผยแผ่ รวบรวม สังคายนาพระไตรปิฎก ยังเมืองต่างๆ ท่านเชิญชวนภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ได้รับความร่วมมืออย่างดี ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านเดินทางไปสังคายนาพระไตรปิฎกที่ พม่า ลาว หรือเมืองต่างๆในไทย ท่านชักชวนภิกษุสงฆ์เหล่านี้ก็ร่วมกันกับท่านเป็นอย่างดี จึงมีคัมภีร์ธรรมต่างๆไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษามาจนถึงปัจจุบัน

**๔.๓.๓ อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ** คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ<sup>๔</sup> มี ๔ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่ ใฝ่ปรารถนาในสิ่งนั้นๆ ครูบาภิญจนธรรมาวาสี ท่านเป็นผู้ที่มีความพอใจในการที่จะเผยแผ่เนื่องจากเห็นความจำเป็นในการดำรงอยู่ได้แห่งพระสังฆธรรม ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าจะยากลำบากขนาดไหน ท่านตั้งใจจะไปสังคายนาพระธรรมวินัยมาให้ได้

๒) วิริยะ ความเพียร ความบากบั่น ด้วยความบากบั่นของครูบาภิญจนธรรมาวาสี มหาเถร ระยะทาง การขบฉัน การเป็นอยู่ ความยากลำบากในการเดินทาง จึงไม่ใช่อุปสรรคที่จะขวางกั้นความเพียรที่เกิดขึ้นจากศรัทธาอย่างแรงกล้า

๓) จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ ด้วยวิริยะ อุทสาหะของท่านมีความใส่ใจที่เกิดจากมโนระสอันเป็นกุศลเจตนาในการเชิดชูพุทธธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นที่มาของความใส่ใจที่จะเรียนรู้ภาษาทุกภาษาที่ถูกจาร(จารึก)ไว้ ให้ถูกแปลปริวรรตเป็นอักษรธรรมล้านนา และไปช่วยรวบรวมคัมภีร์ธรรมให้เป็นหมวดหมู่ในทุกๆที่ท่านเดินทางไป

๔) วิมังสา การสอบสวน ทดลองตรวจสอบ การหมั่นตรិตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น ครูบาภิญจนธรรมาวาสี มหาเถร ด้วยศรัทธาอันมุ่งมั่นสืบค้นหาต้นตอคัมภีร์ธรรมว่ามีอยู่ และรวบรวมไว้ในที่ใดมาก ด้วยความเป็นพระหุสูตรของท่านจะนำคัมภีร์ทั้งหลายมาสอบทานตรวจสอบกับองค์ความรู้ และคัมภีร์ที่ท่านทรงไว้ได้เสมอแบบเทียบคัมภีร์ต่อคัมภีร์บางส่วนที่ถูกจาร(จารึก)เป็นภาษาถิ่น ก็จะอธิบายอ้างอิงเพิ่มเติม ยึดหลักธรรมเทียบเคียงให้เห็นว่ามีนัยเป็นอเนกประการ ทำให้ผู้มาเรียนรู้คัมภีร์รุ่นหลังได้ทราบว่า มีคัมภีร์อยู่อีกหลายแห่งที่เนื้อหาตรงกัน และที่ยังไม่ชัดเจนให้ได้สืบค้นข้อมูลพุทธธรรมต่อไป นับว่าเป็นธัมมะวิจยะการวิเคราะห์ธรรมชั้นเยี่ยมของหลวงพ่อกุฎาภิญจนธรรมาวาสี

#### ๔.๔ บทบาทด้านสาธารณูปการ

จากการศึกษาผลงานของครูบาภิญจนธรรมาวาสี มหาเถร ด้านสาธารณูปการ พบว่าหลักธรรมที่ครูบาภิญจนธรรมาวาสี มหาเถรใช้ในการสาธารณูปการประกอบไปด้วย

**๔.๔.๑ พล ๕ ได้แก่กำลังของพระมหากษัตริย์** หรือกำลังที่ทำให้มีความพร้อมสำหรับความเป็นกษัตริย์<sup>๕</sup> มี ๕ ประการ

<sup>๔</sup>อ้างแล้ว.

<sup>๕</sup>อ้างแล้ว.

๑) พาหาละ หรือ กายพะละ กำลังแขนหรือกำลังกาย คือแข็งแรงสุขภาพดี สามารถใช้การใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ มีอุปกรณ์พร้อม ครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถรท่านเป็นผู้ที่มีสุขภาพที่แข็งแรงมาก การที่ท่านเดินทางไปยังเมืองต่างๆเพื่อสังคายนาพระไตรปิฎกและเดินทางไปยังที่ต่างๆเพื่อสร้างวัด แต่ละสถานที่นั้นไม่ใช่ใกล้ๆกันเลย ดังจะเห็นได้จากประวัติของท่าน ท่านเป็นผู้ที่เดินทางตลอด จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน ยังเดินทางไปถึงจังหวัดตากเพื่อใช้ชีวิตบั้นปลายที่นั่น

๒) โภคพะละ กำลังโภคสมบัติ ด้วยความที่ครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร เป็นตนบุญ (ผู้มีบุญ) แห่งล้านนาในยุคนั้น ทำให้โยมทั้งหลายต้องการเชื่อมสายสมบัติ จึงมีการปวารณาตัวที่จะสละทรัพย์ฝังไว้ในพระศาสนา เมื่อครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถรมีความประสงค์ที่จะสร้างวัดหรือเจดีย์ เมื่อแจ้งเจตนา ชาวบ้านทั้งหมดก็ร่วมแรงร่วมใจลงขันทรัพย์สินที่มีสร้างศาสนวัตถุถวายไว้เป็นพุทธบูชาในพระพุทธรูปศาสนาชนิดทุ่มกำลังกายกำลังทรัพย์ด้วยเหตุนี้กำลังแห่งโภคทรัพย์จึงหลั่งไหลหลอมรวมลงทั้งวัดและเจดีย์และศาสนวัตถุที่ครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร แจ้งความประสงค์และบอกบุญแก่ศรัทธาสาธุชนทุกหมู่เหล่า ทุกชุมชนที่จะไปจัดสร้างและเสร็จสมบูรณ์ด้วยความรวดเร็ว

๓) อมัจฉพะละ กำลังข้าราชการที่ปรึกษาและผู้บริหารที่สามารถ หลวงพ่อครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร เป็นพระที่มีกำลังดึงดูดเหล่าเสนาอำมาตย์ตลอดจนถึงเจ้าผู้ครองนครในสมัยนั้นๆให้เกิดศรัทธาอุปสาทะเพียงแค่นี้ได้ทราบข่าวว่าครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร จะนำกำลังลี้พลออกไปต่อต้านรับ คณะธรรมยาตราของครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ต้อนรับด้วยการสร้างเสนาสนะให้เป็นที่พักอาศัยในกรณีที่ไม่มียี่ที่พัก ถวายอุปฐากด้วยอาหารบิณฑบาตและคิลานเภสัช ทั้งแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นผู้ร่วมเดินทางธรรมยาตราด้วยดีตลอดเวลาในขณะที่อยู่เมืองนั้นๆ นอกจากนั้น เมื่อจะออกเดินทางยังถวายเสบียงและตามส่งจนพ้นเขตเมือง ชื่อว่า เป็นผู้ดึงดูดเสนาอำมาตย์ด้วยกำลังแห่งศรัทธา

๔) อภิฉัจฉพะละ กำลังความมีชาติสูง ต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการศึกษาอบรมมาดี ด้วยสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ตลอดถึงศีลาจารวัตรอันงดงาม ทำให้ความหอมแห่งศีล แห่งครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ขจรขยายไปทั้งในหมู่มนุษย์และเทวดาต่างยกย่องชื่นชม เชิดชู ให้เป็นตนบุญให้คนทั้งหลายยกท่านไว้ไว้บูชาเหนือเศียรเกล้า เป็นที่มาของความศรัทธาอย่างแรงกล้าของหมู่ชนทุกชั้นชน

๕) ปัญญาพะละ กำลังปัญญา ด้วยอภิญญาจิตที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติชอบทางสมาธิภาวนาของครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ทำให้เกิดความรู้ภายในที่เรียกว่า อภิญญาจิตสามารถทรงจำพระไตรปิฎกไว้ได้ทั้งหมดและเข้าใจแตกฉานในวิมุตติภาษา ทั้งอรรถและพยัญชนะชนิดที่คนทั่วไปคาดไม่ถึงว่าปัญญามนุษย์จะทรงจำและรอบรู้แตกฉานขนาดนี้ได้นอกจากบุญอันเกิดจากการสั่งสมปัญญาบารมีเพื่อดำรงซึ่งพระสัจธรรมโดยแท้

#### ๔.๕ บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

จากการศึกษาผลงานของครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถร ด้านการศึกษาสงเคราะห์พบว่า หลักธรรมที่ครูปากัญจนอรัญญวาสี มหาเถรใช้ในด้านการศึกษาสงเคราะห์พอจะทำให้เห็นภาพได้ตามหลักธรรม ดังนี้

#### ๔.๕.๑ สัปติธรรม ๗ ธรรมของสัตบุรุษ คือ ธรรมของคนดี มี ๗ อย่าง<sup>๖</sup>

๑) ฉัมมัญญุตาคือ รู้หลักหรือรู้จักเหตุ ด้วยความที่ครูบาก็ญาณอรัญญวาสี มหาเถร ได้เห็นเหตุตามความเป็นจริงเข้าใจธรรมชาติของพุทธบริษัท ๔ ว่ามีความแตกต่าง ชาติตระกูล ความรู้ ความเข้าใจ สติปัญญา ความสามารถ จึงเป็นที่มาของการสอนความรู้ให้กับเหล่าศิษย์โดยไม่เห็นแก่ ความยากลำบากและเหน็ดเหนื่อยทั้งๆที่บางคนแม้สติปัญญาเบาบางก็ยังสู้อดทนสั่งสอน รวมถึงใน บุคคลที่ระดับสติปัญญาเบาบางเป็นบัวใต้น้ำก็ให้วิธีการสั่งสอนโดยการกระทำให้ดู

๒) อตถัญญุตาคือ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักเหตุผล คนที่มีระดับสติปัญญาสามารถ ทรงจำเข้าใจความหมายแตกฉานในอรรถและธรรม ครูบาก็ญาณอรัญญวาสี มหาเถร ก็จะมีเทศน์ ถวายทอดสรรพวิชาและองค์ความรู้ทางธรรมที่มีทั้งหมดให้ เพื่อหวังให้ศิษย์เหล่านั้นได้ดำรง เผยแพร่ ถวายทอดสืบสานศาสนาธรรมให้ดำเนินอยู่ต่อไปได้

๓) อัตตัญญุตาคือ รู้จักตน ครูบาก็ญาณอรัญญวาสี มหาเถร เป็นพระเถระที่อ่อน น้อมถ่อมตนที่สุดในทุกที่ๆเดินทางไปเพื่อเผยแผ่และศึกษาธรรมท่านจะเข้าหาพระมหาเถระกราบไหว้ ให้เกียรติยกย่องท่านทั้งหลายในเมืองนั้นๆให้คนทั้งหลายได้เห็นคุณค่าเป็นที่มาของคำชมว่าท่านรู้จัก ประมาณตน ว่าเรามาเรียนรู้ต้องให้เกียรติเจ้าของคัมภีร์ที่เป็นผู้แตกฉานความรู้ ท่านเหล่านั้นจึงทุ่มเท ถวายท่านชนิดมีเท่าไรให้หมด

๔) มัตตัญญุตาคือ รู้จักประมาณ เมื่อท่านได้รับความอนุเคราะห์สงเคราะห์ทั้งจาก พระมหาเถระและเจ้าเมืองตลอดจนถึงศรัทธาสาธุชนในเมืองนั้นๆ ยกตัวอย่างในคราวที่จะจากไป แม้ มีเจ้าเมืองและศรัทธาสาธุชนที่เลื่อมใสศรัทธาถวายไทยธรรมและเสบียงเดินทาง ท่านก็จะรับแค่เพียง ที่คำนวณว่าจะพอใช้ในการเดินทางระหว่างเมือง ที่เหลือก็จะถวายคืนไว้ในอาวาสในเมืองนั้นๆ ทั้งผ้า ห่อคัมภีร์และภัตตาหาร เป็นต้น

๕) กาลัญญุตาคือ รู้จักกาลครูบาก็ญาณอรัญญวาสี มหาเถร ท่านเป็นนักวางแผนชั้น ยอด รู้ว่าเวลาไหนควรที่จะออกเดินทาง เพราะต้องใช้เสบียงจากป่า ไม่ว่าจะเป็นผลไม้ตามฤดูกาล แหล่งน้ำ สมุนไพร และฝนฟ้าอากาศ หลายคนจึงโจทษ์ขานกันว่าท่านเป็นผู้มีญาณพิเศษหยั่งรู้อนาคต ช่างหน้าได้ ด้วยความรู้จักวางแผนการเดินทาง ว่าเวลาไหนควรเดินทาง เวลาไหนไม่ควรเดินทาง นี่เอง จึงทำให้การไปทำสังคายนาและปริวัตคัมภีร์จึงสำเร็จเกินความคาดหมาย

๖) ปริสสัญญุตาคือ รู้จักชุมชน ด้วยความที่ท่านศึกษาชาติภูมิชนเผ่าความเชื่อ ความเลื่อมใส ในทุกๆแห่งที่ท่านจะเดินทางผ่านไปว่ามีแต่ละที่มีจารีตประเพณีมีความเชื่อเช่นใด จึง เดินทางไปแบบรู้วาระจิต เช่น รู้ว่าเขานับถือผีท่านก็จะสอนให้เขาเชื่อว่าผีที่เขา นับถือ นั้นคือเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิ ผู้เคยเป็นบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ทำบุญพอสมควร ละโลกไปแล้วก็ไปเกิดเป็นเทวดา มาเฝ้ารักษาดูแลครอบครัววงศ์ตระกูลสมควรที่จะบูชาอุทิศส่วนบุญให้ เมื่อได้ทำความดี

๗) บุคคลัญญุตาคือ รู้จักบุคคล ในคราวที่มีคนไม่ดีเข้ามาก่อวุ่นวายนวชนธรรมญาติ ทรารอบล้อมสะกดเอาเสบียง ครูบาก็ญาณอรัญญวาสี มหาเถรจะบอกให้ชวนแบ่งปันอาหารและก็เล่า ถึงความตั้งใจว่าจะไปทำอะไร บุคคลผู้ไม่เคยมีศรัทธาแม้เป็นโจรป่าผู้มีจิตใจเหยาบกระด้างก็ต้องก้ม น้อมลงกราบ เมื่อทราบที่ตั้งใจและรู้ว่าเป็นบุญที่ได้เจอตนบุญ(ผู้มีบุญ)ท่านนี้

<sup>๖</sup>อ้างแล้ว.

## ๔.๖ บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

จากการศึกษาผลงานของครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า หลักธรรมที่ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ ใช้ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ประกอบไปด้วย

**๔.๖.๑ สังคหัตถ์ ๔ เรื่องที่จะสงเคราะห์กัน** คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการช่วยเหลือสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก คือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักยัตร์ที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้<sup>๗</sup> มี ๔ อย่างคือ

๑) ทาน คือ การให้ ยกมอบให้แก่ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้ แก่คนที่ควรให้ เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยความที่เป็นนักบุญ ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ เป็นพระเถระที่มีน้ำใจ สรรพวิชาที่ท่านให้เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยการนำเอาองค์ความรู้จากชุมชนหนึ่งไปถ่ายทอดต่ออีกชุมชนหนึ่ง เป็นการเผยแผ่ และไหลบ่าทางวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่แบบเป็นคุณูปการอย่างสูง ยกตัวอย่างเช่น นำช่างทอผ้าจากเมืองพลนครไปเผยแพร่งเมืองหลวงพระบางในการทอผ้าไหมห่อคัมภีร์ นำเอาผ้าไหมที่เป็นฝีมือการทอของชาวหลวงพระบางมาเผยแพร่งเมืองโกศύνนคร

๒) ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา คำที่พูดด้วยความรักและความปรารถนาดี เช่น คำพูดสุภาพอ่อนโยน ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ เป็นพระเถระที่เทศนาได้จับใจ ให้ธรรมะได้ประทับใจ ดังเป็นที่ปรากฏว่าทั้งเจ้าเมือง เสนาอำมาตย์ และประชาชนในทุกเมืองที่ท่านเดินทางผ่านไป บางเมืองไปนอนส่งถึงกับหลังน้ำตาร้องไห้ในความเสียดาย และถ้อยคำขโลมใจที่ครูบากัญจนอรัญญวาสี มหาเถระ มอบให้ชาวเมืองได้คลายเศร้าหายกังวล เศร้าโศก เสียหาย ด้วยบอกเป้าหมายว่าท่านต้องไปด้วยพุทธบูชา

๓) อตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น องค์ความรู้ทั้งหลายที่ท่านได้มาจากชุมชนหนึ่งๆอันเป็นภูมิท้องถิ่นของชาวบ้าน เช่น ตำรายาสมุนไพรถูกจาร(จารึก)ไว้เป็นองค์ความรู้ให้กับอนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้เอาไว้ใช้เป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าสุดประมาณนับว่าเป็นคุณูปการต่อการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตมีภูมิคุ้มกัน รักษาโรคร้ายด้วยตัวเองได้ ทั้งอยู่ในบ้านและอยู่ในป่า

๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากันได้ด้วยการร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสม ด้วยความที่ท่านเป็นพระมหาเถระผู้ติดตามยอมยากลำบากด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้อื่นได้รับบุญบารมีด้วยวิสัยทัศน์ที่มองไปข้างหน้ารู้แจ้งด้วยญาณอันเป็นอนาคต การดำรงตนของท่านจึงไม่ติดสุข ซึ่งความเป็นจริงตนบุญระดับท่าน หากเลือกที่จะดำรงคงอยู่ ณ อวาสใด เมืองไหนแล้ว ลาภ สักการะ ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็จะไม่หลงไหลเข้าสู่ท่านและบริวารแบบรอบทิศทาง แต่ท่านดำรงตนเสมียนพระสามัญทั่วไป เป็นที่มาของความยิ่งใหญ่จบจบจนปัจจุบัน

<sup>๗</sup> อ่างแล้ว.

## ๔.๗ สรุป

การวิเคราะห์หลักธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติของครูบาศรีวิชัยญาณมหาเถร (ครูบามหาเถร) ตามภารกิจของบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน ทำให้ได้ทราบว่าหลักธรรมอัน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔, อิทธิบาท ๔, สังคหวัตถุ ๔, พละ ๕, สปัจริยธรรม ๗, สังคหวัตถุ ๔ ผู้วิจัยได้ ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในผลงานของ ครูบาศรีวิชัยญาณ มหาเถร (ครูบามหาเถร) ตามภารกิจของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน เพื่อเป็น แนวทางแห่งการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในการสืบต่อไป